



**Юрій ДЬОМІН,**

*заступник Генерального прокурора України,  
державний радник юстиції 2 класу,  
доктор юридичних наук, професор,  
заслужений юрист України*

## **ІНСТИТУТ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

**Ключові слова:** кримінальний процес; кримінальне провадження; укладення угоди; угода про примирення; угода про визнання винуватості; прокурор.

**В**ід дати, коли набув чинності Кримінальний процесуальний кодекс України, минуло не так багато часу. Практика застосування його норм наразі триває. Це нелегкий процес впровадження в практичну діяльність кардинальних змін, що відбулися у кримінальному процесі, усвідомлення змісту його нових правових інститутів, які не були відомі вітчизняній науці кримінального процесуального права, та вироблення єдиних шляхів щодо їх реалізації.

Одним із інститутів, що потребує постійного аналізу та вивчення, є інститут укладення угод у кримінальному провадженні. Дослідженню цього питання у своїх наукових працях приділяли увагу такі відомі вчені, як О.С. Александров, Є.М. Блажівський, М.В. Головизнин, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.Т. Нор, М.М. Полянський, А.В. Портнов, В.П. Пшонка, В.Я. Тацій, І.Я. Фойницький, М.Є. Шум, М.І. Хавронюк, Т.С. Якімець та інші.

Метою цієї публікації є окреслення найбільш проблемних моментів застосування інституту угод, що виникають на практиці, та визначення правильних підходів до їх вирішення.

З урахуванням вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року укладення угоди в кримінальному провадженні можна розглядати як процедуру, яка сприяє спрощенню, а відповідно, і пришвидшенню процедури правосуддя, що має неабияке значення для забезпечення права на судочинство в розумні строки [1].

Інститут угод значно розширив шляхи реалізації принципу диспозитивності, згідно з яким сторони кримінального провадження наділені повноваженнями вільно у межах закону самостійно обирати способи здійснення своїх матеріальних і процесуальних прав, а також використовувати

та на власний розсуд передбачені законом публічні засоби їхнього захисту, активно впливаючи на хід і результати кримінального провадження.

При цьому виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України), забезпечується шляхом процесуальної економії (зменшення часових витрат, матеріальних ресурсів на ведення процесу) без зайвого навантаження на органи досудового розслідування, прокурора та суд [2].

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, отримала можливість узгодження умов своєї відповідальності (звільнення від покарання, у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження), що дасть змогу уникнути невизначеності щодо покарання у суді в обмін на вчинення дій, спрямованих на відновлення порушених прав потерпілого, відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також беззаперечне визнання винуватості та співпрацю з правоохоронними органами.

Економічна і соціальна рада ООН 27 липня 2000 року ухвалила резолюцію «Про основні принципи застосування програм відновного правосуддя у кримінальних справах», яка рекомендує всім країнам розвивати та впроваджувати програми відновного правосуддя у національне судочинство. Існує декілька моделей подібного правосуддя, і найпоширенішою його формою є програми примирення жертв та правопорушників (медіація) [3]. Відповідно до Рамкового рішення ради Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримі-

нального процесу взаємоприйняттого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництва компетентної особи – медіатора [4].

На підставі зазначеного міжнародного документа всі країни Європейського Союзу зобов'язані поширювати посередництво в кримінальних справах і забезпечувати прийняття до розгляду будь-якої угоди між жертвою та правопорушником, досягнутої в процесі посередництва.

Відновне правосуддя, по суті, доповнює офіційну форму правосуддя, залучаючи самі сторони кримінального конфлікту до подолання суспільно небезпечних наслідків вчиненого правопорушення. Головною метою вирішення цього конфлікту є не покарання винного, а усунення завданої шкоди шляхом досягнення консенсусу між його сторонами та збереження спокою в суспільстві.

Якщо примирення винного з потерпілим на визначених у кримінальному законі умовах (ст. 46 Кримінального кодексу України) вже давно застосовується у процесі кримінального переслідування і зазнало лише певного розширення правозастосовних меж, то угода прокурора з підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості – абсолютно новий інститут кримінального процесуального законодавства України [5].

Угоди про визнання винуватості отримали процесуальне оформлення в США у XIX столітті. Спочатку вони існували як правозастосовний захід (так само, як і медіація у Франції). Поступово їх було офіційно визнано і на законодавчому рівні, і суддями. Зокрема, у 1968–1970 роках Верховний Суд США у низці своїх рішень в конкретних справах визнав конституційність практики «угод про оголошення себе винним», фактично остаточно їх легалізувавши.

Сьогодні правовий інститут укладення угод про визнання винуватості широко застосовується в кримінально-процесуальних системах Англії та Уельсу, Ізраїлю, Індії, Італії, Канади, США, Франції. Перебуває у процесі розвитку його застосування в кримінальному судочинстві Грузії, Молдови, Росії. Вивчення зарубіжного позитивного досвіду сприяло впровадженню цього інституту в правову систему нашої держави.

На практиці «домовленість» слідчого з підозрюваним, обвинуваченим нерідко мала місце і раніше, однак при цьому обвинуваченому не надавалось жодних процесуальних гарантій вирішення питання про покарання, що значно обмежувало ступінь його співпраці з органами досудового розслідування.

Із введенням інституту угод у кримінальному провадженні з'явилася можливість офіційного правового врегулювання взаємовигідних відносин підозрюваного, обвинуваченого зі стороною обвинувачення.

Хоча кримінальний процесуальний закон не надає окремого визначення поняття «угода» у кримінальному провадженні, угоду про визнання винуватості можна охарактеризувати як досягнутий у процесі домовленостей між стороною обвинувачення та стороною захисту компроміс на взаємовигідних для обох сторін умовах щодо вирішення кримінально-правового конфлікту.

Якщо для обвинуваченого при укладенні угоди про визнання винуватості існує цілком визначений особистий інтерес (зниження покарання, звільнення від його відбування), то прокурор у даному випадку (повноваження щодо укладення угод про визнання винуватості зі сторони обвинувачення покладено виключно на прокурора), безумовно, має інтерес як посадова особа, зацікавлена у своєчасному розкритті та розслідуванні злочину з метою захисту конституційних прав громадян і охоронюваних законом інтересів суспільства та держави.

Застосування цього інституту дедалі поширюється. Так, від часу набрання чинності КПК України на розгляд судів направлено вже понад 7,6 тис. кримінальних проваджень з угодами про визнання винуватості. Це майже половина загальної кількості укладених на стадії досудового розслідування угод (з урахуванням угод про примирення між підозрюваним і потерпілим).

Із направлених до суду угод про визнання винуватості рішення про їх затвердження та ухвалення обвинувального вироку прийнято судами більш як у 5,5 тис. кримінальних проваджень, що становить близько 74% їх загальної кількості.

Практика засвідчує, що більше половини угод про визнання винуватості укладалися прокурорами лише з однією умовою для підозрюваного – беззастережно визнати свою провину в суді. Проте згідно з ч. 3 ст. 349 КПК України у разі відсутності заперечень учасників судового провадження суд має право визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються. На практиці така процедура застосовується саме за умови визнання обвинуваченим вини. Таким чином, спрощена (пришвидшена) процедура судового розгляду можлива без необхідності досягнення прокурором певних домовленостей з підозрюваним (обвинуваченим).

Ураховуючи визначені в ст. 470 КПК України вимоги, притягнута до кримінальної відповідальності особа повинна усвідомлювати, що визнання винуватості має супроводжуватися її співпрацею з правоохоронними органами, зокрема щодо: активного сприяння досудовому розслідуванню кримінального правопорушення, вчиненого з її участю (виявлення знарядь вчинення злочину, розшук майна, здобутого злочинним шляхом, тощо); викриття кримінальних правопорушень, вчинених іншими особами, а також виявлення чи припинення більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень.

Таким чином, угода про визнання винуватості фактично повинна бути угодою сторін про співпрацю, яка має подвійне завдання: вирішуючи наперед питання про покарання за інкриміноване діяння, вона має розширити доказову базу того чи іншого звинувачення та обґрунтовано піддати кримінальному переслідуванню всіх винних осіб.

Держава в особі правоохоронних органів зацікавлена передусім у викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, особливо – латентних, зменшенні рівня злочинності. Укладення угод про визнання винуватості із визначенням конкретних, спрямованих на забезпечення суспільного інтересу зобов'язань підозрюваного (обвинуваченого), є доцільним передусім у провадженнях про корупційні правопорушення, злочини, вчинені в складі організованих груп чи злочинних організацій, у сфері обігу наркотичних засобів.

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва, уповноважений вирішувати питання про можливі межі співробітництва. Будучи добре обізнаним з обставинами кримінального правопорушення, обсягом зібраних доказів, даними про особу підозрюваного, прокурор визначає обсяг інформації, яку може надати ця особа в інтересах слідства. При цьому дані, які він повідомив або може повідомити, не повинні бути отримані органами досудового розслідування до цього моменту з інших джерел. Крім того, під час співпраці за участю підозрюваного можуть бути проведені слідчі й інші процесуальні дії.

Посилення у кримінальному провадженні застави змагальності, яка має пріоритет у встановленні об'єктивної істини, зумовлює такий підхід, за якого долю провадження вирішують сторони при посередництві судді.

Так, якщо від кримінального переслідування відмовляється сторона обвинувачення, то суд не вправі постановити обвинувальний вирок навіть у тому разі, якщо він переконаний у його повній обґрунтованості. І навпаки, якщо обвинувачений визнає себе винним, то суд, переконавшись у добровільності такого визнання, зобов'язаний винести обвинувальний вирок і призначити покарання без проведення судового розгляду (навіть у скороченому обсязі).

У зв'язку з цим виникають побоювання, що на практиці укладення угод про визнання винуватості може мати певні негативні наслідки. Основною проблемою застосування цього інституту вважають посилення ролі прокурора та зменшення ролі суду в кримінальному провадженні, яке може призвести до того, що переважна кількість обвинувальних вироків буде ухвалюватися не в результаті успішного доказування з боку сторони обвинувачення, а лише тому, що обвинувачений беззастережно визнає себе винуватим. Суб'єктивізм у діяльності прокурора може супроводжуватися примушуванням особи відмовитись від свого конституційного права на презумпцію невинуватості, передбаченого ст. 62 Основного Закону України, та сприяти посиленню корупції в діяльності прокурорів і суддів [6].

Слід зауважити, що цінність кримінального судочинства на сучасному етапі визначається не так здатністю встановити об'єктивну (матеріальну) істину і залежно від отриманого результату вирішити питання про винність або невинність особи, як наявністю можливостей задовольнити інтереси сторін.

Таким чином, як вважає С. Гриненко «... під впливом цього підходу орієнтація у законодавстві на досягнення абстрактної істини як гарантії справедливості поступово заміщується цілком прагматичними зручністю та доцільністю. В цьому знаходять прояв і гуманістичні риси нового законодавства, за рахунок яких процес має якнайбільше враховувати інтереси його учасників» [7].

Аналіз співвідношення інституту угоди про визнання винуватості та принципу презумпції невинуватості засвідчує, що укладення угоди можливе лише на добровільних умовах, незважаючи на те, від кого виходила ініціатива щодо її укладення. Слід мати на увазі, що відповідно до ч. 5 ст. 469 КПК України укладення угоди у кримінальному провадженні може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення

виroku. Згідно з приписами ч. 1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання судом стосовно особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, на момент повідомлення особи про підозру орган досудового розслідування вже володіє певним обсягом доказів, які засвідчують причетність цієї особи до вчинення кримінального правопорушення, що не може розцінюватися як абсолютне обґрунтування обвинувачення виключно на показаннях винного.

Передбачена в законі можливість укладення угоди про визнання винуватості має стимулювати осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, співпрацювати з органом досудового розслідування, оскільки в обмін на визнання вини підозрюваний може уникнути невизначеності щодо покарання в суді, отримати застосування альтернативного покарання або його зниження, а у деяких випадках – звільнення від покарання. Рішення щодо укладення угоди підозрюваний приймає на власний розсуд.

Крім цього, однією з гарантій принципу презумпції невинуватості є положення ч. 6 ст. 469 КПК України, згідно з яким факт ініціювання угоди і будь-які твердження, зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості при недосягненні в результаті переговорів згоди щодо укладення угоди. Будь-які відомості, які стали відомі слідчому, прокурору в ході проведення переговорів про примирення або визнання винуватості, не можуть бути використані як докази, що підтверджують винність особи. На них не можна посилається у подальшому кримінальному провадженні.

Укладення угоди стає можливим лише за умови беззаперечного визнання підозрюваним своєї винуватості, а його добровільний показання (мовчання особи не може бути визнано доказом її вини) замінюють характер «істини» у цьому провадженні та доцільність використання інших засобів для її встановлення. У такому випадку всі сумніви у винності особи усуваються шляхом її власного зізнання, добровільність якого є головною умовою процедури судового провадження на підставі угоди. Основним стає питання не про

обставини правопорушення і доведеність вини, які визнаються сторонами доведеними, а про виконання умов угоди.

Кримінальний процесуальний закон не передбачає погодження угоди про визнання винуватості з керівником прокуратури, однак згідно зі змістом ч. 3 ст. 37 КПК України керівник органу прокуратури зобов'язаний здійснювати контроль за якістю процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Відомчий контроль під час провадження на підставі угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні є ще однією гарантією дотримання законності при її укладенні. Відповідне положення щодо попереднього погодження угоди про визнання винуватості з керівником органу прокуратури та долучення копії такої угоди з його відміткою до наглядового провадження міститься у п. 19.1 галузевого наказу Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року №4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [8].

У такий спосіб передбачено механізм запобігання помилкам при застосуванні цього інституту. Прокурор у кримінальному провадженні, діючи на засадах диспозитивності, при укладенні угоди реалізує не свій власний інтерес, а виконує дискреційні повноваження державного централізованого органу, що несе відповідальність за його діяльність.

Важливою гарантією дотримання прав підозрюваного у кримінальному провадженні є забезпечення його права на захист. У КПК України неоднозначно вирішено питання щодо участі захисника у кримінальних провадженнях на підставі угод. Зокрема, якщо про можливість участі захисника при проведенні домовленостей щодо укладення угоди про примирення прямо зазначено у ч. 1 ст. 469 КПК України, то про участь захисника під час укладення угоди про визнання винуватості не йдеться.

Однак, зважаючи на зміст положень п. 3 ч. 3 ст. 42, ст. 48 КПК України та загальні засади кримінального провадження, підозрюваний (обвинувачений) може скористатися правовою допомогою захисника на будь-якому етапі кримінального провадження на свій власний розсуд, залучивши його особисто або за участю інших осіб, які діють в його інтересах, надавши на це відповідну згоду.

Слід мати на увазі, що в кожному кримінальному провадженні слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його

права (зокрема, користуватися правовою допомогою захисника) та забезпечити кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ч. 2 ст. 20 КПК України). Водночас відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 49 КПК України слідчий, прокурор компетентні за необхідності самостійно приймати рішення щодо обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. Зважаючи на особливості провадження на підставі угод, які стосуються обмежень конституційних прав громадян у зв'язку з відмовою від презумпції невинуватості, а також урахування можливості їх недостатньої обізнаності із наслідками укладення угоди, її формою та змістом, на практиці у кожному випадку ініціювання сторонами укладення угоди про визнання винуватості, залучення захисника слідчим, прокурором визнається обов'язковим.

Водночас підозрюваний (обвинувачений) наділений конституційним правом, яке також закріплено в кримінальному процесуальному законі, обрати для себе спосіб самозахисту, відмовитись від участі захисника в провадженні та представляти свої інтереси самостійно (крім випадків, коли участь захисника в провадженні є обов'язковою). У такому разі відмова підозрюваного (обвинуваченого) від захисника повинна відбуватися виключно в присутності захисника, залученого слідчим чи прокурором, і лише після надання можливості для конфіденційного спілкування адвоката з можливим клієнтом (частини 1, 2 ст. 54 КПК України).

У свою чергу, безпосередньо в законі передбачено належний механізм судового захисту прав обвинуваченого від незаконного впливу при укладенні угоди про визнання винуватості.

Зокрема, згідно з ч. 6 ст. 474 КПК України суд зобов'язаний переконатися в судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто відбулося не внаслідок застосування насильства, примусу, погроз або обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, крім тих, які передбачені в цьому документі. За необхідності підтвердження добровільності укладення угоди суд має право вилучувати документи, в тому числі скарги підозрюваного, обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх.

До того ж згідно з приписами ч. 7 цієї ж статті суд перевіряє угоду на відповідність закону та відмовляє в її затвердженні у випадках: 1) якщо

умови угоди суперечать вимогам закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким, ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) якщо умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) якщо умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4) якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним; 5) якщо очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) якщо відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

У такому випадку досудове розслідування або судове провадження продовжується в загальному порядку (це позбавляє сторони права повторного звернення до суду з угодою в тому ж самому кримінальному провадженні). Лише після того, як суд переконується, що угода може бути затверджена, він вправі ухвалити обвинувальний вирок, затвердивши угоду та призначивши узгоджену сторонами міру покарання.

Отже, підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що, реалізуючи своє право на укладення угоди у кримінальному провадженні, сторони повноважні діяти лише у межах та у спосіб, передбачені КПК України. Законом визначено достатньо засобів захисту прав та інтересів підозрюваного (обвинуваченого), а тому укладення угоди внаслідок тиску чи незаконного впливу на нього з боку прокурора стане безумовною підставою для відмови у затвердженні такої угоди судом.

Іншим проблемним моментом правозастосування є узгодження сторонами міри покарання за угодою. Ні у кримінальному, ні у процесуальному процесуальному законі не визначено окремі підстави та межі для зменшення покарання у зв'язку з укладенням угоди у провадженні.

Зрозуміло, що у КПК України не визначено межі домовленостей щодо покарання між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), оскільки це – сфера матеріального, а не процесуального кримінального права [9].

Проте, узгоджуючи міру покарання, прокурор повинен керуватися не правосвідомістю та своїм власним переконанням, а чіткими критеріями, визначеними недвозначними положеннями Кримінального кодексу України.

Помилки, що допускаються на практиці, стосуються саме узгодження сторонами покарання, що суперечить вимогам матеріального кримінального закону, зокрема: строк покарання за не-

закінчений злочин перевищує максимально встановлену законом межу; безпідставно узгоджується міра покарання менша, ніж передбачено санкцією статті КК України або взагалі санкцією не передбачена; призначення покарання із застосуванням статей 69, 75 КК України узгоджується без будь-якого посилання на обставини, що пом'якшують покарання, та мотиви прийняття такого рішення; не вирішується питання про узгодження обов'язкового додаткового покарання тощо.

Водночас обвинувачений має цілком певний особистий інтерес в укладенні угоди про визнання винуватості. Наразі особливості призначення покарання у зв'язку з укладенням угоди у кримінальному провадженні у законодавстві окремо не врегульовано, а тому для забезпечення принципу правової визначеності в КПК України доцільно передбачити відповідну норму, яка відсилала б до норм матеріального права, що визначають особливості призначення покарання за наявності пом'якшуючих його обставин, або містила б відповідні застереження, як-от, наприклад, у ч. 7 ст. 316 Кримінально-процесуального кодексу РФ [10].

Згідно зі статтями 66, 69-1 КК України за наявності таких пом'якшуючих покарання обставин, як щире каяття або активне сприяння у розкритті злочину, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (частини статті) КК України.

Проте аналіз положень пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 66 КК України показує, що у провадженнях на підставі угоди про визнання винуватості покарання з урахуванням ст. 69-1 КК України може бути призначено виключно за умови активного сприяння розкриттю злочину. Зазначену обставину слід трактувати лише як сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження стосовно нього. Що стосується його участі у викритті співучасників кримінального правопорушення, більшої кількості кримінальних правопорушень, вчинених іншими особами, та більш тяжких кримінальних правопорушень, то, на наш погляд, це питання не врегульоване.

Із урахуванням загальних засад кримінального провадження, однією з яких є забезпечення рівності учасників кримінального провадження у їх процесуальних правах, виникає необхідність

внесення відповідних доповнень до п. 1 ч. 2 ст. 66 КК України, що стане додатковою гарантією забезпечення конституційного права кожного на рівність перед законом і судом.

Прикладом можуть бути відповідні положення ч. 1 ст. 61 та частин 2, 4 ст. 62 Кримінального кодексу РФ, згідно з якими аналогічні обставини визнаються як такі, що пом'якшують покарання винного та гарантують йому призначення зниженого покарання [11].

Виникають питання щодо однакового право-застосування і на стадії контролю за виконанням обвинуваченим умов угоди про визнання винуватості.

Так, згідно зі змістом ч. 1 ст. 476 КПК України у випадку невиконання угоди про визнання винуватості прокурор протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення має право (а не обов'язок) на свій розсуд звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку.

Неоднозначне тлумачення вказаної вище норми виникло через певну недосконалість її правової конструкції. До того ж у законі чітко не визначено, чи є правові підстави для звернення прокурора до суду з клопотанням про скасування вироку при неналежному виконанні обвинуваченим умов угоди за відсутності ознак її умисного невиконання, або при невиконанні частини угоди, зокрема з об'єктивних причин.

Поєднання процесуальних прав потерпілого, який на власний розсуд вирішує питання про доцільність продовження провадження у зв'язку з невиконанням умов угоди про примирення (якщо доведе, що засуджений не виконав умови угоди), з дискреційними повноваженнями прокурора щодо захисту та забезпечення суспільного інтересу в кримінальному провадженні – витікає з принципу диспозитивності, згідно з яким сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені КПК України.

Однак прокурор, діючи в офіційному порядку (публічно) та виконуючи свої службові обов'язки від імені держави, зобов'язаний дотримуватись під час кримінального провадження принципу законності, забезпечивши прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК України).

Ураховуючи, що внаслідок невиконання обвинуваченим умов угоди втрачаються підстави

для збереження призначеного йому вироком на підставі угоди «пільгового» покарання, прокурор зобов'язаний звернутися до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку для завершення провадження у загальному порядку (призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів для продовження досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування).

Це закріплено і в галузевому наказі Генерального прокурора України, про який уже зазначалось. Згідно з цим документом у разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор зобов'язаний звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Участь прокурора у судовому провадженні за клопотаннями про скасування судом вироку в разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості є обов'язковою (пункти 28, 28.1 наказу).

При цьому, на наш погляд, не так важливо, чи мало місце умисне невиконання угоди (наявність умислу додатково передбачає відповідальність за ст. 389-1 КК України) чи належне ставлення до виконання умов угоди, а також невиконання частини угоди (окремих дій, які обвинувачений зобов'язався вчинити протягом визначеного в угоді строку). Виконання частини угоди можливо розцінювати як пом'якшуючу покарання обставину, що може бути врахована при ухваленні вироку на загальних підставах.

Кримінальним процесуальним законом також не визначено, у який спосіб прокурор повинен здійснювати контроль за виконанням обвинуваченим умов угоди про визнання винуватості, затвердженої судом.

Згідно з ч. 1 ст. 476 КПК України невиконання угоди надає повноваження прокурору (право потерпілому) протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення звернутися до суду, який затвердив цю угоду, з клопотанням про скасування вироку.

Такий порядок оскарження судового рішення є новелою кримінального процесуального закону та не має аналогів, оскільки пов'язує можливість скасування вироку не з визначеними для оскарження рішень в апеляційному, касаційному та інших порядках підставами, а з невиконанням засудженим умов угоди, за результатами затвердження якої ухвалено вирок.

Зміст поняття невиконання угоди полягає в невиконанні засудженим тих домовленостей, які в ній зазначено.

Якщо в угоді про примирення обов'язковим елементом є певні зобов'язання підозрюваного (обвинуваченого), то в угоді про визнання винуватості його обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, зазначаються лише у випадку, якщо відповідні домовленості мали місце. З огляду на це подання прокурором клопотання про скасування вироку в зв'язку з невиконанням угоди про визнання винуватості є можливим лише у разі досягнення при її укладенні таких домовленостей.

Суд своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджено угоду про визнання винуватості, лише за умови доведення прокурором невиконання засудженим умов угоди. Отже, тягар доказування зазначеного факту покладається тільки на прокурора як особу, що звернулась до суду із відповідним клопотанням, яке має бути обґрунтоване.

Очевидним є те, що клопотання про скасування вироку на підставі угоди про визнання винуватості, укладеної лише за однієї умови – визнання винуватості, не може бути подано прокурором, оскільки необхідність виконання засудженим будь-яких дій після ухвалення вироку в такому випадку відсутня. Це є додатковим аргументом на користь укладення прокурором таких угод із визначенням обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

Що стосується доведення перед судом невиконання засудженим умов угоди про визнання винуватості, то крім письмового клопотання про скасування вироку він повинен надати суду переконливі докази такого невиконання. Про наявність цих доказів має бути зазначено в самому клопотанні.

Можливість подання клопотання про скасування вироку у зв'язку з невиконанням угоди про визнання винуватості тісно пов'язана зі здійсненням прокурором контролю за виконанням засудженим угоди. Такий контроль не стосується виконання вироку в розумінні положень Розділу VIII КПК України, оскільки ці питання належать до компетенції органу чи установи, на які покладено обов'язок виконати судові рішення.

Здійснення прокурором контролю за виконанням засудженим угоди можливе у разі: 1) чіткого та повного зазначення у тексті угоди обов'язків щодо співпраці у викритті кримінального правопо-

рушення, вчиненого іншою особою; 2) визначення терміну виконання цих обов'язків; 3) забезпечення прокурором обліку вироків на підставі угод у провадженнях, у яких він здійснював процесуальне керівництво, та постійного моніторингу виконання засудженим взятих на себе зобов'язань; 4) наявності взаємозв'язку зі слідчим органом досудового розслідування, який здійснював досудове розслідування в даному провадженні, з метою отримання відомостей про хід виконання засудженим домовленостей за угодою. Згідно зі змістом галузевого наказу відповідальність за його здійснення має покладатися як на прокурора у провадженні, так і на керівника органу прокуратури.

Загальний контроль за виконанням засудженими угод про визнання винуватості, на наш погляд, повинен здійснювати керівник прокуратури, визначивши при цьому його періодичність та порядок. Ведення обліку відповідних вироків (наприклад, шляхом складання їх списків) може здійснюватися окремим працівником прокуратури, за яким у наказі про розподіл обов'язків або в окремому розпорядженні закріплено такий обов'язок.

Поточний контроль за виконанням конкретних угод повинен здійснюватися процесуальни-

ми керівниками у відповідних провадженнях, які виконують повноваження прокурора у кримінальному провадженні від його початку до завершення, а за їх відсутності (у зв'язку з тяжкою хворобою, звільненням з органу прокуратури, переведенням на іншу посаду або в інший орган прокуратури тощо) – іншим працівником за визначенням керівника прокуратури.

Порядок взаємодії слідчих органів та прокурорів при здійсненні контролю за виконанням засудженими угод про визнання винуватості слід відрегулювати спільним наказом. За відсутності такого документа порядок контролю за виконанням цих угод визначається керівником прокуратури.

У такий спосіб буде забезпечено найбільш оптимальний порядок контролю за виконанням угод у кримінальному провадженні з огляду на інтереси держави.

Таким чином, питання щодо практичного застосування інституту угод у кримінальному провадженні є надзвичайно актуальним. Воно потребує подальшого вивчення та напрацювання єдиної практики, що може бути використана у процесі законодавчих ініціатив.

#### **Список використаних джерел:**

1. Права людини. Міжнародні договори України. Декларації. Документ. – К.: Наукова думка, 1992. – 199 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651а-17 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №№9–10.
3. Про основні принципи застосування програм відновного правосуддя у кримінальних справах: Резолюція 2000/14 Економічної і соціальної ради ООН від 27 липня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ecosoc/docs/2002/r2002-12.pdf>
4. Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві: Основоположне рішення Ради ЄС (2001/220/JHA) від 15 березня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03/04-Zakonodavchi\\_zasady/030401.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03/04-Zakonodavchi_zasady/030401.pdf)
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №№25–26. – Ст. 131.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
7. Гриненко С. Презумпція невинуватості та інститут угод у кримінальному процесі (за новим КПК), їх співвідношення / С. Гриненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurist-blog.com.ua/yur-konsyltacia28.html>
8. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року №4гн // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?\\_m=publications&\\_t=rec&id=94102](http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102)
9. Хавронюк М. «Право прокурора», або деякі проблеми угоди про визнання винуватості / М. Хавронюк // Юридичний вісник України. – 2012. – №28. – С. 6.
10. Уголовно-процесуальный кодекс Российской Федерации от 22 ноября 2001 года №174-ФЗ в редакции от 30 декабря 2012 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>
11. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года №63-ФЗ в редакции от 23 июля 2013 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>



*Юрій ДЬОМІН*

**ІНСТИТУТ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:  
ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

**Резюме**

*Розглядаються процедура та особливості укладення угоди під час кримінального провадження та роль прокурора у цьому процесі.*

*Юрій ДЁМИН*

**ИНСТИТУТ СОГЛАШЕНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ:  
ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ**

**Резюме**

*Рассмотрены процедура и особенности заключения соглашения во время уголовного производства и роль прокурора в этом процессе.*

*Yuriy DYOMIN*

**INSTITUTE OF AGREEMENTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS:  
IMPORTANT CONSIDERATIONS OF LAW ENFORCEMENT**

**Summary**

*The paper analyzes procedure and particularities of agreement undertaking during criminal proceeding and role of prosecutor in this process.*